

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

ПАПАКИЦЯ Олена Костянтинівна

УДК [373.2:159.928.22-053.4] : 001.891

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі психології управління Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
БОНДАРЧУК Олена Іванівна,
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»,
завідувач кафедри психології управління.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
СЕМИЧЕНКО Валентина Анатоліївна,
університет сучасних знань України,
професор кафедри психології та педагогіки;

кандидат психологічних наук, доцент
ВИНОСЛАВСЬКА Олена Василівна,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», доцент кафедри
соціальної і педагогічної психології.

Захист відбудеться 21 травня 2014 року о 14 годин на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601.

Автореферат розіслано « » квітня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Розвиток суспільства на сучасному етапі характеризується стрімко зростаючою роллю інформації та інформаційних технологій. Унаслідок цього актуальним є визначення умов, за яких особистість здатна ефективно працювати з різноманітними інформаційними джерелами, а її підготовка до успішного розв'язання завдань пошуку та опрацювання інформації мусить стати одним із пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти.

Особливого значення набуває дана проблема для процесу підготовки майбутніх інженерів, оскільки згідно міжнародних стандартів і вимог Болонської конвенції до особистості майбутнього інженера висувуються високі вимоги, і, насамперед, вони стосуються розвитку в нього здатності самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, організовувати пошук професійно важливої інформації з різноманітних джерел, аналізувати та систематизувати її, використовувати інформаційно-пошукові технології як сукупність засобів для вирішення професійних завдань, тобто, іншими словами, інформаційної готовності.

Водночас, слід звернути увагу на ситуацію, що склалася сьогодні у вищій технічній освіті, в якій підготовка майбутніх інженерів, здатних до інформаційної мобільності у вирішенні своїх професійних завдань, помітно відстає від темпу розвитку інформаційного суспільства.

Таким чином, головне завдання в системі професійної підготовки майбутніх інженерів на сучасному етапі полягає не стільки в передачі певного обсягу готових знань, скільки в розвитку їх здатності до самостійного пошуку та опрацювання професійно важливої інформації і, відповідно, розробленні таких психологічно обґрунтованих форм, методів і засобів навчання, які сприяли б підвищенню якості всього освітнього процесу в умовах інформаційного середовища, яке динамічно розвивається.

Варто зазначити, що окремі аспекти досліджуваної проблеми вже були предметом уваги дослідників. Зокрема, досліджувалися психологічні аспекти комп'ютерної грамотності, що сприяють ефективному використанню засобів інформаційно-комп'ютерних технологій як у навчальній, так і в професійній діяльності (Ю. І. Машбиць, М. Л. Смульсон та ін.), інформаційної культури особистості фахівця (Н. І. Гендіна, Л. В. Нестеров та ін.), окремих показників інформаційної готовності (Н. Є. Парюшкіна та ін.). Проводилися дослідження соціально-психологічних наслідків впливу розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій на особистість фахівця або користувача (Ю. Д. Бабаєва, Т. М. Вакулич, О. Є. Войскунський та ін.).

Багато праць присвячено дослідженню різних аспектів психолого-педагогічних проблем професійного становлення та розвитку особистості майбутніх інженерів, в тому числі, щодо формування відповідальності і професійної етики (О. В. Винославська, О. М. Лапузіна та ін.), мотивації (Т. В. Чаусова та ін.), психологічної підготовки (І. Е. Чугуєва та ін.), творчої діяльності (В. О. Моляко та ін.), професійної рефлексії (М. В. Косцова та ін.),

самореалізації особистості у науково-технічній діяльності (Л. С. Яковицька та ін.).

Водночас, проблема розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності, попри всю її актуальність, не виступала предметом спеціального дослідження.

Актуальність і недостатня розробленість зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Психологічні особливості розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності»

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в 2008–2013 рр. у рамках науково-дослідної теми Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» «Формування психологічної компетентності керівників закладів освіти в системі післядипломної педагогічної освіти» (державний реєстраційний номер 0109U003632, 2009–2011 рр.) та «Психологічна підготовка керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін» (державний реєстраційний номер 0112U000700, 2012–2013 рр.).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» (№ 2 від 26.03.2009 р.) та узгоджено з бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 28.04.2009 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному та експериментальному вивченні психологічних особливостей розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності, обґрунтуванні, розробленні, апробації та впровадженні програми, спрямованої на розвиток зазначеної готовності.

Завдання дослідження:

1) здійснити теоретичний аналіз основних підходів до вивчення сутності, структури та чинників розвитку інформаційної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності;

2) визначити психодіагностичний інструментарій дослідження психологічних особливостей інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності та критерії, показники і рівні розвитку в них даного особистісного утворення;

3) дослідити психологічні особливості розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності;

4) обґрунтувати, розробити, апробувати й впровадити психологічну програму розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності;

5) сформулювати методичні рекомендації для психологів та викладачів ВНЗ щодо розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс методів, адекватних предмету дослідження:

- *теоретичні:* аналіз, абстрагування, узагальнення, систематизація, моделювання, що застосовувались для визначення теоретико-методологічних

положень дослідження проблеми формування інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності;

- *емпіричні*: спостереження, опитування, тестування, контент-аналіз;
- *констатувальний та формувальний експерименти; методи активного соціально-психологічного навчання*;

- *методи статистико-математичного опрацювання даних* (обчислення первинних описових статистик, кореляційний, дисперсійний аналіз, порівняльний аналіз за G-критерієм знаків, χ^2 та ін.) з подальшою їх якісною інтерпретацією та змістовим узагальненням. Статистичне опрацювання даних і графічна презентація результатів здійснювалася за допомогою програмного пакета SPSS 13.0 for Windows.

На різних етапах дослідження використовувалися психодіагностичні методики для вивчення основних тенденцій і чинників формування інформаційної готовності майбутніх інженерів, зокрема, для: а) *визначення когнітивних якостей особистості майбутнього інженера роботи з інформацією* (опитувальник «Інформація», авторська розробка); б) *виявлення вмінь і навичок роботи з інформацією майбутніх інженерів* (опитувальник «Вміння і навички роботи з текстовою інформацією», авторська розробка); в) *визначення мотивації майбутніх інженерів щодо пошуку та застосування знайденої інформації у своїй професійній діяльності*: модифікований варіант методики дослідження мотивації О. І. Бондарчук, Л. М. Карамушки; г) *визначення ставлення майбутніх інженерів до інформації як до цінності, передбачення наслідків використання інформації та готовність нести за це відповідальність*: методика «Відповідальність за використання інформації» (авторська розробка); д) *визначення індивідуальних відмінностей у стилі мислення майбутніх інженерів*: модифікований опитувальник «Стиль мислення» А. Харрісона і Р. Бремсона (адаптація А. А. Алексєєва); е) *визначення рівня толерантності до невизначеності*: опитувальник С. Баднера (адаптація Г. У. Солдатової); ж) *визначення типу поведінкової стратегії отримання / здобуття інформації*: проективний тест «Ситуація» А. Венгера і В. Ротенберга.

Об'єкт дослідження – інформаційна готовність до професійної діяльності.

Предмет дослідження – психологічні особливості розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота здійснювалась протягом 2008-2013 рр. на базі Донецького національного технічного університету. У дослідженні взяли участь 836 осіб, з них 412 студентів – майбутніх інженерів 1, 3 та 5 курсів на констатувальному етапі дослідження, 48 студентів – майбутніх інженерів 1, 3 та 5 курсів з різних факультетів на формуальному етапі та 376 студенти на етапі апробації та валідації розробленого психодіагностичного інструментарія.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що:

– *вперше* визначено зміст, структуру та сутність інформаційної готовності майбутніх інженерів; виявлені критерії (технологічний, мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, поведінковий) розвитку інформаційної готовності; обґрунтовано сукупність показників інформаційної готовності, що дозволяють визначити рівні (низький, середній та високий) розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності; з'ясовані гендерно-вікові (стать, вік) та навчально-професійні (факультет, курс) чинники розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів; розроблена теоретична модель та психологічна програма розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів, яка містить організаційний (принципи, психологічні умови, форми та методи роботи) та змістовий (зміст психологічної програми розвитку інформаційної готовності) компоненти;

– *розширено та поглиблено* уявлення про особистість майбутніх інженерів як суб'єктів професійної діяльності в умовах інформаційного середовища; щодо відповідальності майбутніх інженерів у процесі інформаційно-пошукової діяльності, процесу вилучення інформації з даних та її трансформацію в особистісні знання суб'єкта тощо;

– *набули подальшого розвитку* наукові уявлення про психологічні особливості та проблеми розвитку психологічної готовності особистості до професійної діяльності; специфічні особливості інженерної діяльності тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані в системі вищої освіти для підготовки майбутніх інженерів до професійної діяльності; у навчально-виховному процесі студентів всіх напрямів підготовки при викладанні курсів педагогічної та вікової психології, інженерної психології, психології праці, соціальної інформатики, а також у процесі підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів. Розроблені й апробовані у дослідженні авторський комплекс психодіагностичного інструментарію та психологічна програма розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів засвідчили доцільність їх використання з метою розвитку інформаційної готовності особистості майбутнього інженера та моніторингу цього процесу як важливого чинника підвищення ефективності підготовки майбутніх інженерів до здійснення професійної діяльності. Одержані результати дослідження можуть бути використані у процесі професійної діяльності психологів та викладачів в системі вищої технічної освіти.

Апробація та впровадження результатів дисертаційного дослідження. Результати дисертаційного дослідження доповідалися та отримали схвалення на *Міжнародних науково-практичних конференціях*: «Нові інформаційні технології в освіті для всіх: інноваційні методи та моделі» (м. Київ, 24-26 листопада 2009 р.); «Психологічні проблеми становлення фахівців в умовах соціальних трансформацій» (м. Київ, 24 листопада 2009 р.); «Личность в едином образовательном пространстве» (м. Запоріжжя, 5-7 травня 2010 р.); «Фрейдове поле в Україні» (м. Донецьк, 13-14 листопада 2010 р.); «Нові інформаційні технології в освіті для всіх: неперервна освіта» (м. Київ, 23-24 листопада 2010 р.); «Соціалізація особистості в умовах системних змін:

теоретичні та прикладні проблеми» (м. Київ, 16 березня 2012 р.); «Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості. Перспективи вирішення біоетичних проблем та майбутнє цивілізації: наукові, філософські та релігійні візії» (м. Донецьк, 27 квітня 2012 р.); «Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми», психологія нового тисячоліття» (м. Київ, 28 травня 2012 р.); «Нові інформаційні технології в освіті для всіх» (м. Київ, 27-28 листопада 2012 р.); *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Проблеми розвитку післядипломної педагогічної освіти в сучасному суспільстві» (м. Херсон, 26–27 травня 2011 р.); «Психологія у післядипломній освіті» (м. Київ, 17-25 лютого 2012 р.); «Розвиток післядипломної педагогічної освіти в сучасному суспільстві: експериментально – дослідницька діяльність» (м. Львів, 24 – 25 травня 2012 р.); «Комунікація в психотерапевтичному і суміжних просторах: сфери, методи, засоби» (м. Одеса, 7-9 вересня 2012 р.); «Актуальні питання соціальної педагогіки та практичної психології в АР Крим» (м. Євпаторія, 14-15 лютого 2013 р.); *звітних науково-практичних конференціях та засіданнях кафедри психології управління ДВНЗ УМО (2008-2013 рр.)*.

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес студентів всіх напрямків підготовки при викладанні курсів «Психологія», «Інженерна психологія і соціологія праці» Донецького Національного технічного університету (довідка про впровадження № 30-12/113 від 14.05.2013 року), у навчально-виховний процес Євпаторійського інституту соціальних наук РВНЗ «Кримський гуманітарний університет (м. Ялта) (довідка про впровадження № 267 від 23.04.2013 року), у процес підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів Інституту відритої освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти НАПН України» (довідка про впровадження № 21.05 / 10 від 22.04.2013 року), у навчальний процес Донецького державного інституту здоров'я, фізичного виховання і спорту (довідка про впровадження № 229 / 11 від 07.06.2013 року).

Публікації. Основний зміст і результати дослідження відображено у 16 одноосібних публікаціях, у тому числі – 8 статтях у наукових фахових виданнях, з них – 1 у зарубіжному фаховому виданні, 8 матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, **висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 257 найменувань (з них 8 – іноземною мовою), 54 додатків на 59 сторінках. Дисертація містить 26 таблиці та 12 рисунків на 19 сторінках. Основний зміст дисертації викладено на 167 сторінках, загальний – 250 сторінок.**

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, теоретико-методологічну та методичну базу дослідження, наукову новизну та практичне значення роботи. Подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження у практику та публікації за темою дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності» висвітлено стан досліджуваної проблеми; обґрунтовано сутність і структуру інформаційної готовності майбутніх інженерів; виокремлено та проаналізовано соціально-психологічні та психолого-педагогічні чинники її розвитку в процесі навчання у ВНЗ.

Проаналізовані підходи до розуміння інформації як загальнонаукової категорії (Н. Вінер, В. М. Глушков, А. Д. Урсул та ін.). Розглянуто процес вилучення інформації з даних (О. Л. Голіцина, С. В. Сіманович та ін.) та її трансформацію в особистісні знання, де сполучною ланкою є її розуміння (В. В. Знаков, Г. С. Костюк, В. О. Моляко, С. Л. Рубінштейн, Н. В. Чепелева та ін.).

Виокремлено специфічні особливості інженерної діяльності (соціотехнічний характер, багатоплановість та багатофункціональність, гуманістична спрямованість, підвищені вимоги до професійної відповідальності фахівців, творчий підхід до розв'язання професійних проблем на основі інформаційно-пошукової діяльності та ін.), що зумовлюють важливе значення інформаційної готовності до професійної діяльності, у тому числі щодо формування відповідального ставлення до інформації як цінності на основі передбачення можливих наслідків за використання цієї інформації.

На основі особистісного підходу щодо психологічної готовності особистості до професійної діяльності (О. І. Бондарчук, О. В. Винославська, М. І. Дьяченко, К. М. Дурай-Новакова, Л. О. Кандилович, Л. М. Карамушка, А. К. Маркова та ін.) визначено, що *інформаційна готовність майбутніх інженерів* – це комплекс знань, умінь та навичок, особистісних якостей і мотивів, які забезпечують здатність здійснювати інформаційно-пошукову діяльність для вирішення професійних завдань. У структурі інформаційної готовності виокремлено інформаційно-технологічний та особистісний блоки.

Інформаційно-технологічний блок відображає фундаментальні знання, уміння та навички, які характеризують готовність інженера працювати з різними джерелами інформації, знаходити та вибирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, критично до нього ставитися, і на основі цього ефективно вирішувати певну інформаційну проблему у своїй професійній діяльності. Він включає: *когнітивну* (розуміння закономірностей інформаційних процесів, володіння термінологією, знання властивостей інформації, використання різноманітних джерел інформації та засобів пошуку інформації та ін.) та *операційну* (вміння виокремлювати основний сенс інформації, вміння її систематизувати та ін.) складові.

Особистісний блок відображає сукупність важливих індивідуально-особистісних характеристик майбутнього інженера, які дозволяють ставитися до інформації як до абсолютної цінності; критично її оцінювати, зберігаючи контрольовану відкритість при інформаційному обміні; розуміти можливості та обмеження застосування інформаційних технологій; передбачати наслідки своїх інформаційних впливів на соціальне оточення і бути готовим нести за це відповідальність.

Він включає: *мотиваційно-ціннісну* – сукупність мотивів, які спонукають майбутнього інженера займатися пошуком і застосуванням знайденої інформації у своїй професійній діяльності (соціальний, прагматичний, престижу, процесу, результату та розвитку); *пізнавальну* – індивідуальні пізнавальні відмінності у здійсненні інформаційної діяльності майбутнього інженера, що виявляються у стилі мислення (аналітичний, синтетичний, прагматичний, ідеалістичний і реалістичний) та рівнях здатності до прийняття новизни, невизначеності ситуації та продуктивної роботи в цих умовах; *поведінкову* (стратегії поведінки, побудовані на базі пошукової активності особистості) складові.

Показано, що до показників і критеріїв розвитку інформаційної готовності майбутнього інженера до професійної діяльності можна віднести: 1) достатній рівень знань, умінь і навичок при роботі з інформацією для своєї професійної та життєвої діяльності (*технологічний критерій*); 2) ставлення до процесу пошуку інформації як можливості досягнення певного рівня професійного та особистісного розвитку; прагнення передбачити наслідки за використання інформації та готовність нести за це відповідальність (*мотиваційно-ціннісний критерій*); 3) здатність аналізувати міру достовірності, повноту та об'єктивність інформації в умовах невизначеності (*пізнавальний критерій*); 4) достатній рівень розвитку пошукової активності у «добуванні» інформації при використанні різноманітних технологій її пошуку (*поведінковий критерій*); 5) толерантність у ситуації невизначеності, прийняття такої ситуації як необхідної та корисної для виконання своєї інформаційної діяльності (*особистісний критерій*).

Виокремлено та проаналізовано соціально-психологічні та психолого-педагогічні чинники розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності на трьох рівнях: 1) *на макрорівні (рівні суспільства)*: у контексті тенденцій розвитку інформаційного суспільства з одного боку (вільний і необмежений доступ до джерел інформації, неконтрольоване її розповсюдження тощо) і недостатньо високого статусу професії інженера в сучасному українському суспільстві з іншого; 2) *на мезорівні (рівні вищої освіти)*: через необхідність розвитку інформаційної готовності всіх суб'єктів навчання та особливості професійної підготовки майбутніх інженерів (відсутність програм, що висвітлюють увесь спектр інформаційної діяльності; технологій розвитку інформаційної готовності особистості фахівця; в тому числі, формування відповідальної позиції фахівця щодо наслідків поширення інформації та ін.); 3) *на мікрорівні (рівні особистості)*: у контексті інформаційної готовності викладачів вищої школи до професійної діяльності та недостатньої вмотивованості майбутніх фахівців до розвитку інформаційної готовності.

У **другому розділі** «Емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності» викладено загальну стратегію емпіричного дослідження, обґрунтовано вибір діагностичного інструментарію для вивчення рівнів і

чинників розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів в цілому та окремих її складових.

За результатами емпіричного дослідження виявлено недостатній рівень розвитку складових *інформаційно-технологічного блоку інформаційної готовності*. Зокрема, щодо *когнітивної складової* констатовано високий рівень її розвитку лише у 8,3 % студентів, середній – у 31,1%, а низький – у 60,6 % досліджуваних. Це свідчить про недостатню обізнаність значної частини майбутніх інженерів щодо сутності інформації та закономірностей її існування й пошуку, розуміння варіативності джерел інформації, в тому числі методів пошуку інформації в мережі за допомогою пошукових систем.

Щодо *операційної складової інформаційної готовності* майбутніх інженерів встановлено, що вміння та навички роботи з інформацією у переважній більшості досліджуваних розвинуті недостатньо: лише 9,7% досліджуваних мають високий рівень їх розвитку. Водночас, у 51,5% і 38,8% досліджуваних визначено середній і низький рівні розвитку вмінь і навичок роботи з інформацією, утруднення в розумінні змісту та аналізі змістової структури тексту, конструюванні запитань щодо відсутньої інформації та її пошуку, виокремленні несуттєвої для розв'язання професійних завдань інформації тощо.

Констатовано недостатній рівень розвитку *складових особистісного блоку інформаційної готовності*. Так, щодо *мотиваційно-ціннісної складової* виявлено, що інформаційно-пошукова діяльність майбутніх інженерів є полімотивованою, при цьому найбільш значущими для них є мотиви особистісного розвитку (39,1 бали у середньому) та результативні мотиви (33,5 балів), менше значущими – соціальні (21,8 бала) та процесуальні (20,5 бала) мотиви.

Визначено, що незначна кількість досліджуваних (9,3%) знаходяться на високому рівні вмотивованості до роботи з інформацією у контексті розв'язання навчально-професійних завдань, значна кількість майбутніх інженерів (65,0 %) знаходяться на середньому рівні, а чверть досліджуваних (25,7 %) мають низький рівень вмотивованості до пошуку та знаходження інформації, необхідної для професійного та особистісного розвитку. Високий рівень розвитку ціннісного компоненту встановлено лише у 16,0% майбутніх інженерів. Це свідчить, зокрема, про те, що фахівці далеко не завжди усвідомлюють можливі негативні наслідки використання інформації в своїй діяльності (навчальній, життєвій).

Щодо *пізнавальної складової особистісного блоку інформаційної готовності*, то низький рівень її розвитку виявлено у 32,0%, середній рівень – у 59,0%, а високий – у 9,0% досліджуваних. Гармонійно розвинений стиль мислення встановлено лише у 11,7%, а толерантність до невизначеності – лише у третини досліджуваних (33,5%). Це свідчить про недостатню гнучкість мислення майбутніх інженерів у науково-пошуковій діяльності, нездатність досить значної їх частини до роботи з інформацією в умовах невизначеності.

Результати дослідження *поведінкової складової засвідчують*, що переважна частина досліджуваних знаходиться на середньому рівні її розвитку

(71,8%), низький і високий рівні розвитку виявлено у 14,1% майбутніх інженерів відповідно.

За узагальненням результатів рівнів розвитку окремих складових визначено *загальний рівень інформаційної готовності майбутніх інженерів* професійної діяльності. Констатовано, що більшість досліджуваних мають середній (59,0 %) і низький (31,0 %) рівні такої готовності. Високий її рівень виявлено лише у 10,0 % досліджуваних.

Виявлено відмінності у рівнях інформаційної готовності майбутніх інженерів залежно від ряду гендерно-вікових і навчально-професійних чинників. Так, майбутні інженери-жінки мають вищий рівень інформаційної готовності до професійної діяльності, особливо за операційної та мотиваційно-ціннісною її складовою ($p < 0,05$). За допомогою методу поперечних зрізів виявлено, що з *віком* рівень інформаційної готовності майбутніх інженерів зростає, хоч і залишається в цілому недостатнім. Подібний результат встановлено й щодо розподілу рівнів розвитку інформаційної готовності залежно від *курсу*. Відмінності у вираженості інформаційної готовності досліджуваних залежно від *віку* і *курсу* констатовано насамперед за рахунок когнітивної та поведінкової складових ($p < 0,05$).

Щодо рівня розвитку інформаційної готовності залежно від *факультету* констатовано (на рівні тенденції), що цей показник вищий у студентів факультету комп'ютерних наук і технологій, які в більшому обсязі й безпосередньо працюють з інформацією, ніж у студентів факультету гірничо-геологічного факультету. Відмінності в розвитку інформаційної готовності залежно від *факультету* встановлено за рахунок значно вищого рівня розвитку когнітивної та операційної складових інформаційної готовності ($p < 0,05$).

Таким чином, виявлені проблеми розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів засвідчили необхідність розроблення та впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів цілеспрямованої програми розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

У третьому розділі «Психологічний супровід розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності» подана модель розвитку інформаційної готовності, викладені загальна стратегія, мета та завдання формульовального експерименту, визначені принципи його побудови та психологічні умови розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів, подано авторську програму та методичні рекомендації для психологів і викладачів вищої школи щодо особливостей розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів.

Спираючись на досвід практичної роботи (І. В. Вачков, Ю. Г. Козуліна, Я. Морено, М. Нельке, К. Рудестам, Н. Ю. Хрящева, К. Фопель, Т. С. Яценко та ін.) і враховуючи результати констатувального етапу дослідження, розроблено модель розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності (рис. 1).

Визначені та реалізовані основні *принципи побудови формульовального експерименту*: а) принцип творчої позиції (учасники групи експериментують з

особистісними ресурсами, знаходять нестандартні шляхи рішень); б) принцип партнерського спілкування (створення атмосфери безпеки, довіри, відкритості, що дозволяє учасникам групи експериментувати зі своєю поведінкою, не соромлячись помилок); в) принцип активності (виконання спеціально розроблених вправ, програвання ситуацій, які дозволяють усім членам групи брати активну участь в них); г) принцип невизначеності (задається в інструкціях, де в більшості випадків не дається чітких правил виконання завдання, учасники вільні у пошуку шляхів вирішення); д) принцип спонтанності, що дає можливість змінити звичні поведінкові стереотипи з подальшою активізацією творчого потенціалу особистості.

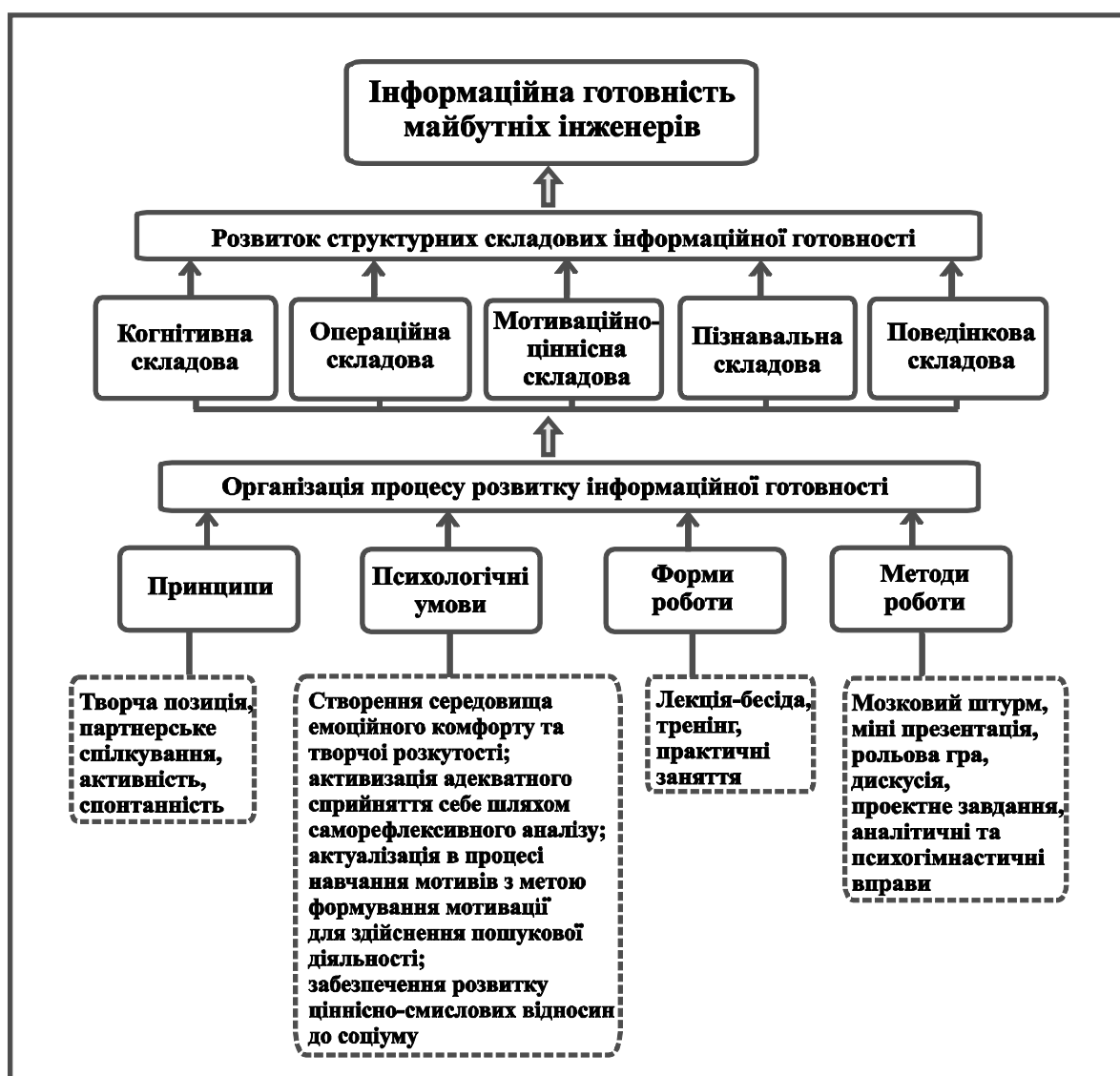

Рис. 1. Модель розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності

Указані принципи конкретизовано у психологічних умовах розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності: 1) створення середовища емоційного комфорту та творчої розкнутості, яке сприяє активізації творчого процесу, за якого кожен має право на помилку і

самостійне її подолання; 2) активізація адекватного сприйняття себе шляхом саморефлексивного аналізу, який дозволяє поглибити розуміння власного внутрішнього стану, зокрема, розглянути продукти власної діяльності; 3) актуалізація в процесі навчання мотивації здійснення пошукової діяльності майбутнього інженера в умовах інформаційного суспільства; 4) забезпечення розвитку ціннісно-сміслових ставлень майбутніх інженерів до соціуму і до себе при здійсненні інформаційно-пошукової діяльності, усвідомлення та прийняття на себе відповідальності за результати використання інформації.

Зазначені умови втілено в програму розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів, яка складалася з трьох модулів: *Модуль 1. «Інформація та закономірності її існування. Смісловий аналіз інформації»*, що мав на меті формування достатнього рівня знань, умінь і навичок при роботі з інформацією для своєї професійної та життєвої діяльності. *Модуль 2. «Інформація та відповідальність за її використання, вмотивованість пошуку»*, спрямований на актуалізацію позитивного ставлення до процесу пошуку інформації як можливості досягнення певного рівня професійного та особистісного розвитку; розвиток здатності передбачити наслідки використання інформації разом з готовністю нести за це відповідальність. *Модуль 3. «Різноманітність розумових стратегій та пошукова активність в умовах невизначеності»*, у межах якого передбачалося сприяння розвитку розумових стратегій та пошуковій активності у «видобуванні» інформації при використанні різноманітних технологій її пошуку, в тому числі, в умовах невизначеності.

Кожний модуль передбачав проведення лекції діалогової природи та тренінгу, в якому використовувались міні-презентації, аналітичні та психогімнастичні вправи, дискусія, мозковий штурм, рольова гра, проектне завдання та інші методи активного навчання, організація освітньої діяльності з метою урахування специфіки навчальної та професійної діяльності майбутніх інженерів.

Формувальний експеримент тривав упродовж 2012–2013 навчального року. Дослідженням були охоплені 48 майбутніх інженерів факультетів гірничо-геологічного та комп'ютерних наук і технологій третього курсу навчання. З них 24 осіб утворили експериментальну групу, в межах якої впроваджено авторську програму, а 24 осіб були включені до контрольної групи, в якій навчальний процес мав традиційний характер. Експериментальна група була поділена навпіл і впровадження програми здійснювалося з кожної підгрупою окремо. Загальна тривалість всього курсу – 72 годин, з них 52 – аудиторна та 20 – самостійна робота. Заняття проводилися 4 години один раз на тиждень у межах психологічного гуртка. Досліджувані з експериментальної та контрольної груп не відрізнялися за віком, статтю, факультетом навчання та рівнями інформаційної готовності.

Аналіз результатів упровадження розробленої програми розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності свідчить про її ефективність (табл. 1).

Це підтверджується тим, що в експериментальній групі, на відміну від контрольної, між результатами першого та другого зрізів зафіксовано зростання

показника високого рівня розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів з 8,3% до 41,7% ($p < 0,05$).

Натомість, у контрольній групі за результатами першого та другого зрізів констатовано незначну розбіжність, яка не є статично значущою і в цілому не позначилася на рівні розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

Якісний аналіз одержаних результатів засвідчив, що в студентів експериментальної групи :

1) розвинулися *вміння*: а) виокремлювати основний сенс інформації та робити необхідні узагальнення; б) систематизувати інформацію;

Таблиця 1

Порівняльний аналіз рівнів розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів в експериментальній і контрольній групах на початку та після проведення експерименту

Групи	Рівні та показники розвитку (кількість досліджуваних, у %)					
	До формульовального експерименту			Після формульовального експерименту		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
Контрольна	39,6	54,2	8,3	33,3	58,3	8,3
Експериментальна	41,7	50,0	8,3	12,5*	45,8*	41,7*

* – відмінності статистично значущі на рівні $p < 0,05$

в) орієнтуватися в інформаційних джерелах; г) застосовувати різні й адекватні алгоритми пошуку, в тому числі через мережеві пошукові системи; д) правильно інтерпретувати отримані дані й застосовувати адекватні методи їх опрацювання; е) встановлювати взаємозв'язок між фактами та приймати адекватні рішення на базі аналізу інформації;

2) поглиблено *знання* щодо: а) сутності інформації та інформаційної готовності; б) властивостей інформації та можливих операцій над нею; в) ролі інформації у формуванні інформаційного суспільства; г) значення інформації для особистості в цілому і для майбутньої професійної діяльності зокрема;

3) розвинулася *мотиваційно-ціннісна складова* інформаційної готовності, насамперед відповідальне ставлення до створення та поширення інформації, стійке прагнення до пошуку та використання інформації для саморозвитку в майбутній професійній діяльності;

4) зафіксовано розвиток *пізнавальної сфери* особистості, зокрема, здатності аналізувати міру достовірності, повноту та об'єктивності інформації в умовах невизначеності;

5) виявлено позитивні зрушення (на рівні тенденції) у становленні гармонійно розвиненого стилю мислення у студентів.

Отже, результати формувального експерименту підтвердили ефективність розробленої нами програми розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності і засвідчили доцільність її впровадження у навчально-виховний процес вищої технічної школи. За його результатами розроблені методичні рекомендації для психологів та викладачів вищої школи з розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності. Методичні рекомендації включали: вимоги до кількісного складу групи та обладнання; просторової організації проведення програми, часового формату занять, частоти занять тощо. Розглянуті можливі труднощі ведучого програми та рекомендації щодо їх усунення.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та експериментальне дослідження проблеми розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності, які виявились у дослідженні психологічних особливостей, обґрунтуванні моделі розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів, розробленні та впровадженні психологічної програми розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

1. За результатами теоретичного аналізу літератури визначені основні підходи до поняття «інформаційної готовності» особистості через аналіз її складових – інформація і готовність. Запропоновано розглядати інформаційну готовність особистості до професійної діяльності як різновид психологічної готовності, ґрунтуючись на особистісно-діяльнісному підході до трактування даного феномену. Констатовано, що інженерна діяльність має ряд специфічних особливостей (соціотехнічний характер, багатоплановість та багатофункціональність, гуманістична спрямованість, підвищені вимоги до професійної відповідальності, творчий підхід до розв'язання професійних проблем на основі інформаційно-пошукової діяльності), що зумовлюють важливе значення інформаційної готовності до професійної діяльності, у тому числі, щодо формування відповідального ставлення до інформації як цінності на основі передбачення можливих наслідків за використання цієї інформації та готовності нести за них відповідальність.

2. Встановлено, що *інформаційна готовність майбутніх інженерів* – це комплекс знань, умінь та навичок, особистісних якостей та мотивів, які забезпечують здатність особистості здійснювати інформаційно-пошукову діяльність для вирішення професійних завдань, зумовлених специфікою інженерної діяльності. Розроблено структуру інформаційної готовності, що містить інформаційно-технологічний і особистісний блоки. Інформаційно-технологічний блок відображає загальну здатність інженера працювати з різними джерелами інформації і містить: *операційну* (вміння відокремлювати основний сенс інформації, вміння її систематизувати); *когнітивну* (розуміння закономірності інформаційних процесів, володіння термінологією, знання властивостей інформації, використання різноманітних джерел інформації та засобів пошуку інформації) складові.

Особистісний блок характеризується сукупністю важливих індивідуально-особистісних характеристик майбутнього інженера, які дозволяють ставитися до інформації як до абсолютної цінності; критично її оцінювати, передбачати наслідки своїх інформаційних впливів на соціальне оточення і бути готовим нести за це відповідальність. Він містить: *мотиваційно-ціннісну* (сукупність мотивів, які спонукають майбутнього інженера займатися пошуком і застосуванням знайденої інформації у своїй професійній діяльності); *пізнавальну* (сукупність стилю мислення і рівня здатності до прийняття новизни і невизначеності ситуації й продуктивної роботи в цих умовах); *поведінкову* (стратегії поведінки, побудованої на базі пошукової активності особистості) складові.

Визначено критерії та показники розвитку інформаційної готовності майбутнього інженера до професійної діяльності: 1) *технологічний* (достатній рівень знань, умінь і навичок при роботі з інформацією для своєї професійної та життєвої діяльності); 2) *мотиваційно-ціннісний* (ставлення до процесу пошуку інформації як можливості досягнення певного рівня професійного та особистісного розвитку; прагнення передбачити наслідки за використання інформації та готовність нести за це відповідальність); 3) *пізнавальний* (здатність аналізувати міру достовірності, повноту та об'єктивність інформації в умовах невизначеності); 4) *поведінковий* (достатній рівень розвитку пошукової активності у «добуванні» інформації при використанні різноманітних технологій її пошуку); 5) *особистісний* (толерантність у ситуації невизначеності, прийняття такої ситуації як необхідної та корисної для виконання своєї інформаційної діяльності).

3. Виокремлено та проаналізовано соціально-психологічні та психолого-педагогічні чинники розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності на трьох рівнях: 1) *на макрорівні*: у контексті тенденцій розвитку інформаційного суспільства і статусу професії інженера в сучасному українському суспільстві; 2) *на мезорівні*: через орієнтацію вищих навчальних закладів на розвиток інформаційної готовності суб'єктів навчання та особливості професійної підготовки майбутніх інженерів; 3) *на мікрорівні*: у контексті інформаційної готовності викладачів до професійної діяльності з та особливостей вмотивованості майбутніх фахівців до розвитку інформаційної готовності.

4. Констатовано недостатній рівень розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів загалом та окремих її складових.

За результатами дослідження рівнів розвитку *когнітивної та операційної* складових інформаційно-технологічного блоку інформаційної готовності майбутніх інженерів виявлено, що більшість досліджуваних недостатньо розуміють сутність інформації та закономірностей її існування й пошуку, варіативності джерел інформації, в тому числі методів пошуку інформації в мережі за допомогою пошукових систем, у них недостатньо розвинуті вміння розуміння змісту та аналізу змістової структури тексту, виокремлення основного сенсу інформації та необхідних узагальнень, систематизування інформації для розв'язання професійних завдань інформації тощо.

Щодо *мотиваційно-ціннісної складової* особистісного блоку інформаційної готовності констатовано, що інформація, яка задовольняє потребу в особистісному розвитку, вивченні нового для підготовки до майбутньої професії, не є цінністю для досліджуваних. Вони недостатньо усвідомлюють можливі негативні наслідки використання інформації та власну відповідальність за цей процес.

Щодо *пізнавальної складової* інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності встановлено незадовільний рівень її розвитку в значній частини досліджуваних через недостатній рівень гармонійно розвиненого стилю мислення та толерантності до невизначеності.

За результатами дослідження *поведінкової складової* особистісного блоку інформаційної готовності виявлено, що майбутні інженери слабо орієнтовані на стратегію пошукової активності, особливо у контексті використання різноманітних технологій здобуття інформації.

5. Розвиток інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності залежить від гендерно-вікових (стать, вік) та навчально-професійних (курс, факультет) чинників. Зокрема, майбутні інженери жіночої статі мають вищий рівень розвитку інформаційної готовності, ніж майбутні інженери чоловічої статі, особливо за операційної та мотиваційно-ціннісної її складовою. З віком і курсом навчання рівень інформаційної готовності майбутніх інженерів зростає, хоч у цілому залишається недостатнім. Щодо рівня розвитку залежно від *факультету* констатовано, що цей показник вищий у студентів факультету комп'ютерних наук і технологій, які в **більшому обсязі і безпосередньо працюють з інформацією, ніж у студентів гірничо-геологічного факультету.**

6. Розроблено модель розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності, у межах якої визначені та обґрунтовані основні принципи (творчої позиції; партнерського спілкування; активності; невизначеності, спонтанності) і психологічні умови розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності: 1) створення середовища емоційного комфорту та творчої розкритості, яке сприяє активізації творчого процесу, за якого кожен має право на помилку і самостійне її подолання; 2) активізація адекватного сприйняття себе шляхом саморефлексивного аналізу, який дозволяє поглибити розуміння власного внутрішнього стану, зокрема, розглянути продукти власної діяльності; 3) актуалізація в процесі навчання мотивів з метою розвитку мотивації для здійснення пошукової діяльності майбутнього інженера в умовах інформаційного суспільства; 4) забезпечення розвитку ціннісно-сміслових ставлень майбутніх інженерів до соціуму при здійсненні інформаційно-пошукової діяльності, усвідомлення та прийняття на себе відповідальності за результати використання інформації.

7. Доведено ефективність авторської програми розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів, яка складається з трьох модулів: 1. «Інформація та закономірності її існування», що має на меті формування достатнього рівня знань, умінь і навичок при роботі з інформацією для своєї

професійної та життєвої діяльності; 2. «Інформація та відповідальність за її використання: вмотивованість пошуку», спрямований на актуалізацію позитивного ставлення до процесу пошуку інформації як можливості досягнення певного рівня професійного та особистісного розвитку; розвиток здатності передбачити наслідки використання інформації разом з готовністю нести за це відповідальність; 3. «Розумові стратегії та пошукова активність в умовах невизначеності», що має на меті сприяння розвитку розумових стратегій та пошуковій активності у «добуванні» інформації при використанні різноманітних технологій її пошуку, в тому числі в умовах невизначеності. Поєднання лекцій діалогової природи та тренінгових вправ (міні-презентацій, аналітичних і психогімнастичних вправ, дискусій, мозкового штурму, рольових ігор, проектних завдань та ін.) з урахуванням специфіки навчальної та професійної діяльності майбутніх інженерів дозволило забезпечити розвиток інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності загалом та окремих її складових.

Щодо *перспективи* подальшого дослідження проблеми, то актуальним є дослідження особливостей і чинників розвитку інформаційної готовності майбутніх фахівців різних спеціальностей. Потребують вивчення особливості та умови розвитку інформаційної готовності викладачів закладів вищої освіти до професійної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Папакиця Е. К. Выявление взаимосвязи психологических особенностей личности и субъективной успешности при работе с компьютерной информацией / Е. К. Папакиця // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна – №807. Серія «Психологія». – Х., 2008. – Вип. 40. – С. 275–281.

2. Папакиця О. К. Зв'язок психологічних властивостей особистості та рівня креативності майбутніх інженерів / О. К. Папакиця // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць. УМО України, Асоц. без перерв. освіти дорослих; за ред. В. В. Олійника. – К. : Геопринт, 2009. – Ч. 2. – С. 242–247.

3. Папакиця О. К. Модель інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності / О. К. Папакиця // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України; за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : А.С.К, 2010. – Т 1, Ч. 29. – С. 46–51.

4. Папакиця О. К. Особливості мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності. / О. К. Папакиця // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць / УМО АПН 5(18); за ред. В. В. Олійника. – К. : Дорадо-Друк, 2011. – С. 299–306.

5. Папакиця О. К. Психологічні особливості інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності / О. К. Папакиця // Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН

України ; за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 18. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – С 634–645.

6. Папакиця О. К. Програма формування інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності / О. К. Папакиця // Вісник Чернігівського національного університету імені Т.Г.Шевченка / за ред. М. О. Носко. – Вип. 105, Т. 2. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – С. 61–65. – (Серія: Психологічні науки).

7. Папакиця О. К. Інформаційна готовність майбутніх інженерів до професійної діяльності: зміст і психологічні особливості формування / О. К. Папакиця // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна № 1032. Серія психологія. – Харків, 2012. – Вип. 50. – С. 156–159.

Зарубіжне фахове видання:

8. Parakitsa E. K. The responsibility as an indicator of information readiness of future engineers to their profession / E.K. Parakitsa // Вестник Пермского университета. – Вип. 3(15). – Пермь : ФГБОУ ВПО «ПГНИУ», 2013. – С. 133-136. – (Серія: Философия. Психология. Социология).

Матеріали конференцій та інші наукові видання:

9. Папакиця Е. К. К вопросу об информационной готовности будущих инженеров / Е. К. Папакица: зб. праць IV Міжнародної конференції [«Нові інформаційні технології в освіті для всіх: інноваційні методи та моделі»], (Київ, 24-26 листопада 2009 р.). – К. : IRTC, 2009. – С. 544–547.

10. Папакиця Е. К. Поисковая активность как один из факторов информационной готовности инженера / Е. К. Папакица: сб. науч. статей: I Международного образовательного форума [«Личность в едином образовательном пространстве»], (г. Запорожье, 5-7 мая 2010 г.) – Ч. 2. – Запорожье : Ліпс, 2010. – С. 306–308.

11. Папакиця О. К. Інформаційна готовність як компонент професійної підготовки майбутніх інженерів / О. К. Папакиця: зб. праць V Міжнародної конференції [«Нові інформаційні технології в освіті для всіх: неперервна освіта»], (Київ, 23-24 листопада 2010 р.). – К. : IRTC, 2010. – С. 404–408.

12. Папакиця О. К. До питання інформаційно-технологічної складової інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності / О. К. Папакиця: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції [«Психологія у післядипломній освіті»], (Київ, 17–25 лютого 2012 р.). – [Електронний ресурс] / Режим доступа: <http://www.umo.edu.ua/docs/Sekciya1.pdf>

13. Папакиця Е. К. Психологический аспект информационной готовности будущих инженеров в контексте международных образовательных программ / Е. К. Папакица: матеріали VII Міжнародній конференції [«Нові інформаційні технології в освіті для всіх»], (Київ, 27-28 листопада 2012 р.). – [Електронний ресурс] / Режим доступа : <http://itea-conf.org.ua/2012/proceedings>, С. 257-259

14. Папакиця О. К. Толерантність до невизначеності як показник інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності

/ О. К. Папакиця: матеріали XXXI Міжнародної науково-практичної конференції [Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості], (Донецьк, 27 квітня 2012 р.). – Донецьк : ІППІ «Наука і освіта», 2012. – С. 77–79

15. Папакиця О. К. Особливості формування інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності / О. К. Папакиця: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції [«Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми», психологія нового тисячоліття], (Київ, 28 травня 2012 р.). – [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.newlearning.org.ua/content/tezi-dopovidey-1-yi-mizhnarodnoyi-naukovo-praktichnoyi-konferenciyi-virtualniy-osvitniy>.

16. Папакиця О. К. Дослідження психологічних особливостей формування інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності в контексті сучасного суспільства / О. К. Папакиця: зб. матеріалів І регіонального науково-практичного семінару [«Актуальні питання соціальної педагогіки та практичної психології в АР Крим»], (Євпаторія, 14-15 лютого 2013 р.). – Ялта : РВВ «КГУ», 2013. – С. 38-41

АНОТАЦІЇ

Папакиця О. К. Психологічні особливості розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – НПУ імені М. П. Драгоманова – Київ, 2014.

Дисертацію присвячено дослідженню психологічних особливостей розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

У роботі представлено аналіз основних підходів до вивчення проблем розвитку інформаційної готовності особистості у вітчизняній та зарубіжній психологічній науці, подано **структуру** (когнітивна, операційна, мотиваційно-ціннісна, пізнавальна, поведінкова складові), критерії (технологічний, мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, поведінковий) інформаційної готовності майбутніх інженерів. Досліджено рівні (низький, середній та високий) та чинники (гендерно-вікові та навчально-професійні) інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

Встановлено недостатній рівень розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів загалом та окремих її складових.

Розроблено модель розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів, у межах якої обґрунтовано психологічні принципи та умови її розвитку. Подано авторську програму розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної готовності, доведено ефективність її використання в навчально-виховному процесі вишу. Розроблено методичні рекомендації для психологів та викладачів вищої школи з розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

Ключові слова: інформація, психологічна готовність до професійної діяльності, інформаційна готовність майбутніх інженерів, пошукова активність, відповідальність, толерантність до невизначеності.

Папакица Е. К. Психологические особенности развития информационной готовности будущих инженеров к профессиональной деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности – 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – НПУ имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2014.

Диссертация посвящена исследованию психологических особенностей развития информационной готовности будущих инженеров к профессиональной деятельности.

В работе представлен анализ основных подходов к изучению проблемы развития информационной готовности будущих инженеров к профессиональной деятельности в отечественной и зарубежной психологической науке. Установлено, что информационная готовность будущих инженеров как разновидность психологической готовности к профессиональной деятельности представляет собой комплекс знаний, умений и навыков, личностных качеств и мотивов, которые обеспечивают стремление осуществлять информационно-поисковую деятельность для решения профессиональных задач.

Разработана структура информационной готовности будущих инженеров к профессиональной деятельности, содержащая информационно-технологический и личностный блоки. Информационно-технологический блок состоит из: операциональной (умения выделять основной смысл информации, умение ее систематизировать) и когнитивной (понимание закономерностей протекания информационных процессов, владение терминологией, знание свойств информации, использование разнообразных источников информации и способов ее поиска) составляющих. Личностный блок содержит: мотивационно-ценностную (совокупность мотивов, способствующих поиску и использованию информации в своей профессиональной деятельности), познавательную (наличие гармонично развитого стиля мышления и способности принятия решения в условиях неопределенности) и поведенческую (стратегия поведения на базе поисковой активности личности) составляющие.

Разработаны критерии и показатели развития информационной готовности будущего инженера к профессиональной деятельности: 1) *технологический* (достаточный уровень знаний, умений и навыков при работе с информацией для своей профессиональной и жизненной деятельности); 2) *мотивационно-ценностный* (отношение к процессу поиска информации как возможности достижения определенного уровня профессионального и личностного развития; способность предвидения последствий за использование информации вместе с готовностью нести за это ответственность; 3) *познавательный* (способность анализировать степень

достоверности, полноту и объективность информации в условиях неопределенности; 4) *поведенческий* (достаточный уровень развития поисковой активности в «добывании» информации при использовании различных технологий ее поиска; 5) *личностный* (толерантность к ситуации неопределенности, т.е. принятие неопределенной ситуации как необходимой и полезной для выполнения своей информационной деятельности).

Представлены результаты эмпирического исследования, свидетельствующие о недостаточном уровне развития информационной готовности будущих инженеров как в целом, так и отдельных ее составляющих. Выявлены различия в сформированности информационной готовности будущих инженеров в зависимости от ряда учебно-профессиональных (факультет, курс) и гендерно-возрастного факторов.

Разработана модель развития информационной готовности будущих инженеров к профессиональной деятельности, в рамках которой определены, обоснованы и реализованы основные принципы и психологические условия развития информационной готовности, воплощенные в авторской программе, состоящей из трех базовых модулей. Результаты внедрения программы свидетельствуют о ее эффективности в развитии информационной готовности. Разработаны методические рекомендации для психологов и преподавателей высшей школы по развитию информационной готовности будущих инженеров к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: информация, психологическая готовность к профессиональной деятельности, информационная готовность будущих инженеров, поисковая активность, ответственность, толерантность к неопределенности.